

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

- Z OBSAHU: BITUŠÍKOVÁ, Alexandra: Antropologický
výskum mesta v 21. storočí: tendencie, výzvy
a aplikácie
POPELKOVÁ, Katarína: Urbánne štúdium
v slovenskej etnológii – poznámky k aktuálnemu
dialógu etnológie s antropológiou
DARULOVÁ, Jolana: Obsahové a funkčné
zmeny mesta
KOŠTIALOVÁ, Katarína: Mesto univerzite –
univerzita mestu

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) vychádza päťkrát ročne v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Prvé štyri čísla každého ročníka sú v slovenskom jazyku, piate číslo je v anglickom jazyku.

Slovenský národopis prezentuje výsledky výskumu v oblasti etnológie, kultúrnej/sociálnej antropológie a príbuzných disciplín. Príspevky uverejnené v časopise sú teritoriálne orientované na územie Slovenska a región Strednej Európy, zamerané sú na analýzu sociálnych javov založenú na dátach získaných prostredníctvom terénneho výskumu. Redakcia časopisu preferuje príspevky analytického, teoretického alebo syntetizujúceho charakteru, ktoré prispievajú k aktuálnym diskusiám v sociálnych vedách. Tematicky je časopis zameraný najmä (nie však výhradne) na etnický, kultúrny a historický vývin v Strednej Európe, na sociálne a kultúrne aspekty ekonomickej a politickej transformácie, na modernizačné procesy v urbánnom i rurálnom prostredí, na etnickú a menšinovú problematiku, na problémy kultúrneho dedičstva v európskom kontexte, ako aj na dejiny spoločenskovedných disciplín. Okrem problémovo orientovaných vedeckých štúdií časopis uverejňuje tiež materiállové štúdie, recenzie a anotácie kníh, rozhovory, diskusné príspevky a správy o dianí v sociálnych vedách. Časopis poskytuje priestor na diskusie o kľúčových problémoch v sociálnych vedách, ako aj na kritické komentáre k publikovaným príspevkom. Uverejnené štúdie prešli obojstranne anonymným opONENTSKÝM KONANÍM, opONENTI sa vyberajú z medzinárodného okruhu odborníkov.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

PREKLADY

John Minahane (do angličtiny)

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlášková Michaela Ferencová

Tatiana Bužeková Tatiana Podolinská

JAZYKOVÉ KOREKTÚRY

Zora Vanovičová (slovenčina)

John Connolly (angličtina)

REDAKČNÁ RADA

Marta Botiková, Dušan Deák, Lubica Droppová, Bernard Garaj, Martin Kanovský, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR), Iveta Zuskinová

REDAKČNÝ OKRUH

Regina Bendix (Georg August University of Göttingen, Germany), Michal Buchowski (Adam Mickiewicz University of Poznań, Poland), Ingrid Slavec Gradišnik (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Slovenia), Ullrich Kockel (University of Ulster, United Kingdom), Vladimir Penchev (Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria), Dragana Radojičić (Serbian Academy of Sciences and Arts, Serbia), Klaus Roth (Ludwig Maximilian University of Munich, Germany), Davide Torsello (University of Bergamo, Italy), Helena Wulff (University of Stockholm, Sweden), Elena S. Uzeneva (Russian Academy of Sciences, Russia)

OBÁLKA

Graficky upravená mapa Bratislavy (z Luther, D.: "Priestorová diverzita mesta a lokálna pamäť obyvateľov: prípad Bratislava", Český lid 96/2009/4, obrazová príloha II.)

HOŠŤUJÚCI EDITOR

Peter Salner

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings, CEJSH a ERIH (impaktovaná databáza ESF)

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

EDITORIAL

S a l n e r, Peter: Editorial..... 127

ŠTÚDIE

B i t u š í k o v á, Alexandra:
Antropologický výskum mesta v 21.
storočí: tendencie, výzvy a aplikácie... 129**P o p e l k o v á, Katarína: Urbánne štúdium
v slovenskej etnológii – poznámky
k aktuálnemu dialógu etnológie s antro-
pológiou..... 143**D a r u l o v á, Jolana: Obsahové a funkčné
zmeny centra mesta - moderné
a tradičné, alebo hľadanie novej
tváre centra.....159K o š t i a l o v á, Katarína: Mesto univerzity
– univerzita mestu - prípadová štúdia
vzťahu vysokoškolskej inštitúcie a
spoločenstva mesta Zvolen.....176

MATERIÁLY

F a l t' a n o v á, Ľubica: K podnikateľskému
prostrediu Bratislavy..... 194T e s á r o v á, Katarína: Mesto ako priestor
identifikácie – na príklade centra
Bratislavy..... 208

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSÝ

Pozdrav Viere Nosálovej (Zuzana Š t e -
f á n i k o v á)..... 223Vilmosovi Voigtovi (pár slov k sedem-
desiatke) (Milan L e š č á k)..... 225Podujatie pri príležitosti sedemdesiatin
Vilmosa Voigta (József L i s z k a)..... 227Pozdrav Hansovi-Jörgovi Utherovi (Viera
G a š p a r í k o v á)..... 228K životnému jubileu Daniela Luthera
(Dušan R a t i c a)..... 232Pozdrav jubilujúcemu prof. Bernardovi
Garajovi (Margita J á g e r o v á)..... 237Seminár o ľudovom odievaní (Júlia
K n a p c o v á)..... 241Cena Múzeum roka a Cena Andreja
Kmeťa..... 242

RECENZIE – ANOTÁCIE

D. Luther: Z Prešporka do Bratislavy
(Katarína P o p e l k o v á)..... 244M. Detelič: Epski gradovi. Leksikon
(Jana P o s p í š i l o v á)..... 246P. Frankl – P. Frankl: Židia v Žiline (Peter
S a l n e r)..... 247K. Altman – L. Kudělková – V. Filip:
Zmizelý svět brněnských kaváren
(Peter S a l n e r)..... 249M. Ferencová – J. Nosková (eds.):
Paměť města (obraz města, veřejné
komemorace a historické zlomy v 19.
– 21. století) (Peter S a l n e r)..... 250B. Soukupová – H. Novotná – Z.
Jurková – A. Stawarz (eds):
Evropské město (Identita, symbol,
mýtus) (Peter S a l n e r)..... 251Journal of Urban Ethnology (Ľubica F a l -
t' a n o v á)..... 253B. Malovcová a kol.: SVIT (1934 - 2009)
– História jednej myšlienky (Peter
L a u č í k)..... 254J. Fekete-Apolkin: Slovník modrokamen-
ských toponým (Miloš Š í p k a)..... 256M. Šrámková: Česká prozaická folklo-
ristika v letech 1945–2000 (Viera
G a š p a r í k o v á)..... 257P. Slavkovský: Svet na odchode. Tradičná
agrárna kultúra Slovákov v strednej a
južnej Európe (Miroslav V á l k a)..... 259

CONTENTS

S a l n e r, Peter: Editorial.....	127
------------------------------------	-----

STUDIES

B i t u š í k o v á, Alexandra: Anthropological Research of the Town in the 21st Century: Trends, Challenges and Applications.....	129
P o p e l k o v á, Katarína: Urban Research in Slovak Ethnology: Notes to Current Dialog between Ethnology and Anthropology...	143
D a r u l o v á, Jolana: Contents and Functional Changes of the City Centre.....	159
K o š t i a l o v á, Katarína: The Town to the University - The University to the Town....	176

MATERIALS

F a l ť a n o v á, Ľubica: On the Enterprise Environment in Bratislava.....	194
T e s á r o v á, Katarína: The Town as a Place of Identification – with the Example of Bratislava City Centre.....	208

NEWS

Greetings to Viera Nosál'ová (Zuzana Š t e - f á n i k o v á).....	223
To Vilmos Voigt (a few words for his 70th) (Milan L e š č á k).....	225
An Event for the Occasion of Vilmos Voigt's Seventieth Birthday (József L i s z k a).....	227
Greetings to Hans-Jörg Uther (Viera G a š - p a r í k o v á).....	228
For Daniel Luther's Life Jubilee (Dušan R a t i c a).....	232
Greetings to Prof. Bernard Garaj on his Jubilee (Margita J á g e r o v á).....	137
Seminar on Folk Dress (Júlia K n a p c o v á)	241
Museum of the Year Prize and Andrej Kmet' Prize.....	242

BOOKREVIEWS- ANNOTATIONS	244
--------------------------	-----

Ponuku podieľať sa na vzniku monotematického „mestského“ čísla Slovenského národopisu som privítal s rôznymi pocitmi. Prevládala medzi nimi zvedavosť, kam sa počas troch desaťročí svojej „oficiálne akceptovanej“ existencie posunula urbánna etnológia.

Bolo vopred jasné, že jedno číslo nemôže priniesť úplný obraz o stave problematiky. Spolu s redakciou sme však očakávali, že korpus príspevkov aspoň naznačí existujúce trendy a pomôže určiť, ktoré teórie, metódy a problémy sú „in“, resp. čo (a možno aj „prečo“) sa stretáva s menším záujmom či dokonca ignoranciou zo strany urbánnych etnológov a antropológov.

V prvom rade chcem s potešením vyzdvihnúť pozitívnu reakciu na uverejnenú výzvu na publikovanie (SN 2009/4). Prejavila sa nielen v kvantite, teda v počte prihlásených, ale aj vo fakte, že vekové zloženie autorov ide naprieč generáciami. Nechýbajú zástupcovia staršej a strednej generácie, ale ani čerství absolventi. Zdá sa teda, že o budúcnosť urbánnych bádání netreba mať obavy. (Platí to napriek skutočnosti, že počet výskumníkov je relatívne malý. Potrebné je si uvedomiť, že prostredie, v ktorom žije viac ako polovica našej – i svetovej – populácie sleduje na Slovensku približne desať ľudí, neraz len „na čiastočný úväzok“).

Veľavravné je aj spektrum ponúknutých tém. Značný záujem vyvolali analýzy teoretických a metodologických aspektov. Spájajú sa s nimi úvahy o pozícii urbánnej etnológie v systéme nášho odboru a spoločenských vied vôbec, ale tiež upozornenie na narastajúci význam antropologických prístupov, ktoré neraz idú na úkor etnologických pohľadov. Na prvý pohľad udrie do očí rôznosť prístupov, uprednostňovanie rozdielnych teoretických postupov i odlišné dôrazy pri výbere tém. Napriek tomu však naďalej prevládajú spoločné znaky, ktoré umožňujú (nútia) čítať a využívať aj skúsenosti a poznatky „tých druhých“. Je to dôležité, pretože aj tí druhí sme my. V budúcnosti by znamenalo ochudobnenie všetkých spoločenskovedných disciplín, keby bádateľia hľadali a zdôrazňovali predovšetkým existujúce rozdiely.

Iným markantným znakom je dlhodobý záujem o profesné, religiózne či etnické skupiny v urbánnom prostredí. Vo svojej reálnej existencii väčšinou prekračujú hranice jedného mesta i mestského prostredia ako takého. Zdanlivo sa tým potvrdzuje názor, že mesto vnímame častejšie ako locus než ako focus. V tejto súvislosti vo mne okamžite a neodbytné zarezoval zvukovo podobný, hoci zdanlivo nesúvisiaci pojem „pokus“. Mám na mysli absenciu (ak už nechcem použiť slovo ignorancia) hľadania a využívania experimentálnych postupov, ktoré donedávna mali v štúdiu mestského prostredia nezastupiteľné miesto. Týka sa to najmä (no nielen) práce s kvantitatívnymi údajmi. Naďalej pokladám ich využívanie za významnú pomôcku (dokonca podmienku) pre analýzu mnohých fenoménov, bez ktorých nemôžeme pochopiť súčasné mestské prostredie. Prekvapuje to tým skôr, že práve etnologické (antropologické) poznatky a skúsenosti umožňujú presnejšie a pестrejšie interpretovať strohé a často čiernobiele videnie, ktoré evokujú cifry štatistik a dotazníkov. Zároveň je potrebné si uvedomiť, že kvantitatívne podklady nemusíme získavať len vlastnými (dotazníkovými či inými) výskumami. Poslúžia aj dostupné štatistické či sociologické údaje alebo iné pramene. Nepovažujem za náhodu, že takéto témy sa v poslednej dobe neobjavujú na stránkach odbornej tlače. Otázkou ostáva, či preto, že z rôznych dôvodov už nie sú pre nás dôležité, alebo ich obchádzame, lebo „klasický“ metodologický aparát nedovoľuje uspokojivé spracovanie.

Nechcem analyzovať jednotlivé príspevky: je vecou čitateľov, aby si vytvorili vlastný názor na to, čo redakcia uverejnila, ale aj na to, čo v čísle (i vo výskume mesta) chýba. Osobne ma paradoxne najviac potešila skutočnosť, že publikované príspevky prinášajú viac nielen súhrn zaujímavých či menej dôležitých informácií. Pozorný čitateľ v nich môže nájsť množstvo poznatkov, ale možno ešte viac otázok, ktoré motivujú k zamysleniu, predovšetkým však inšpirujú. Som presvedčený, že platí stará múdrosť, podľa ktorej bez otázky niet odpovede. Opačný pomer by znamenal, že v meste už niet čo skúmať a urbánna etnológia/antropológia stoja „na konci dejín“... Takáto situácia však ešte dlho nehrozí.

Peter Salner

**URBÁNNE ŠTÚDIUM V SLOVENSKEJ ETNOLÓGII –
POZNÁMKY K AKTUÁLNEMU DIALÓGU ETNOLÓGIE
S ANTROPOLÓGIU****KATARÍNA POPELKOVÁ**

*PhDr. Katarína Popelková, CSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova
19, 813 64 Bratislava – Slovensko
e-mail: katarina.popelkova@savba.sk*

This study is concerned with the contemporary trends of development in urban research in Slovak ethnology which have been evolving since the 1980s. The author summarises the findings on this orientation in the course of the last decade and, based on their analysis, identifies the main thematic trends, comments on their content and indicates the methodological connections of the current dialogue of Slovak ethnology and the urban research developing within its framework. As its broader context the study employs the currently ongoing communication of Slovak ethnology and social/cultural anthropology as two distinct disciplines.

As analysis shows, urban ethnology in Slovakia has developed in three different directions in the period under review. (1) In the form of a broad current of themes and approaches it continued the research and interpretative trends which set in during the 1980s and especially during the 1990s. (2) The second developmental trend which is postulated is a successful attempt to integrate the research results of Slovak ethnologists into a European context of examination of the processes of diversity in towns, on the basis of participation in the Network of Excellence Project entitled *Sustainable Development in a Diverse World*. Communication with the theoretical premises of urban researches by the European social sciences (anthropology, sociology, demography and so forth) has provided Slovak researchers with an opportunity to gain new thematic and methodological stimuli which have been utilised abroad for study of the town.

(3) A third direction of development in urban research is identified by the author as the research and especially the theoretical activity of the youngest generation of academic Slovak ethnologists, who in working with the empirical material gained from research of Slovak towns have declared anthropological premises and knowledge goals.

Although they are not consciously developing their work in the context of urban ethnology, on closer inspection it is apparent that they have an opportunity to influence its further thematic and theoretical orientation. Their work offers a critical evaluation and use of theories from a number of social and human sciences; they point to the inescapable need to cultivate terminological discipline and reject the intuitive employment of theoretical concepts.

Kľúčové slová: etnológia v meste, slovenská etnológia, urbánna etnológia, dejiny etnológie

Key words: ethnology in the town, Slovak ethnology, urban ethnology, history of ethnology

Úvod

Priestor tohto príspevku hodlám využiť na predstavenie úvah nad aktuálnymi trendmi vývoja slovenskej etnológie, pričom predmetom analýzy je vedecká aktivita etnológov realizujúcich svoje výskumy v mestách.

Pred niekoľkými mesiacmi uplynulo tridsať rokov od obhájenia prvej vedeckej dizertácie, ktorou sa výskum mesta formálne etabloval v slovenskom národopise (SALNER 1979), a onedlho minie okrúhlych desať rokov od otvorenia neformálnej výmeny názorov na potenciály, problémy a smerovanie etnologických výskumov v mestách, ktorá vyústila do publikovania štúdie *Urbánny svet v slovenskej etnológii* – pokus o dialóg (POPELKOVÁ – SALNER 2002). Nie je isté, či túto jednoduchú symboliku letopočtov vníma okrem mňa aj niekto iný, je to však pre obsah úvahy podružné. Stala sa subjektívnym podnetom na zamyslenie, aká je slovenská urbánna etnológia dnes, kam dospela a kam smeruje, aká je jej pozícia v disciplíne a ako sa z dnešného pohľadu javia jej výsledky v porovnaní s víziami postulovanými pred necelými desiatimi rokmi.¹ Kontextom odpovedí na tieto otázky nie je úzky rámec samotnej urbánnej etnológie, ale širšie vnímané aktuálne trendy vývoja slovenskej etnológie ako vedeckej disciplíny.² Nehodlám sa tu podrobnejšie vracáť k vývoju urbánnej orientácie v slovenskej etnológii (POPELKOVÁ 1995) a akcentovať postreh, že na konci 20. storočia silne sa rozvíjajúci výskum kultúrnych javov a procesov v mestskom prostredí pomohol „prelomiť“ tradičné tematické zameranie etnológie“ (KILIÁNOVÁ 2002a: 279). Skôr sa pokúsím pestrú škálu výsledkov urbánneho štúdia v slovenskej etnológii v poslednom desaťročí sprehládniť a tento prehľad využiť na naznačenie momentov pokračujúceho dialógu, ktorý tieto dva pomyslené celky z mojej perspektívy navzájom vedú.

Urbánna etnológia a etnológia na Slovensku – nielen terminologické súvislosti

Diskusia na tému urbánna etnológia/antropológia trvajúca od 60. rokov 20. storočia, v európskej etnológii v 90. rokoch opakovane spochybnila jednoznačnosť a opodstatnenosť spojenia urbánna antropológia resp. etnológia na označenie všetkých etnologických výskumov v mestách, pretože nie všetky robia z mesta svoj predmet a pokúšajú sa striktno vymedziť a definovať akúsi „čistú“ urbánnu kultúru (PRADELLE 1996). Z metodologického hľadiska diskusia spočíva na probléme definične pojem

vymedziť a takejto etnológii následne prisúdiť vlastnú paradigmu a predmet. Prikláňam sa preto skôr k možnosti etnografické výskumy v mestách neodlišovať pojmovo od ostatných etnologických štúdií. Ak je opodstatnené zdôrazniť uznanie urbánneho kontextu, hrajúceho hlavnú rolu pri organizovaní skúmaných sociálnych vzťahov, alebo zdôrazniť lokalizáciu výskumu z metodického aspektu, hovorím spolu s Michelle de la Pradelle o takýchto štúdiách ako o sociálnej antropológii resp. etnológii v meste (PRADELLE 1996: 193). Uvedený názor i argumentáciu som už viackrát publikovala (POPELKOVÁ 1999: 121; POPELKOVÁ 2005: 28), ale som si vedomá, že táto diskusia v etnológii dodnes nestráca aktuálnosť (BITUŠÍKOVÁ 2003: 14; FERENCOVÁ – NOSKOVÁ 2010: 13).

Konštatujem však, a to už úzko súvisí s témou môjho príspevku, že širšia etnologická komunita na Slovensku s pojmom urbánna etnológia dnes voľne (nechcem tvrdiť že mimovoľne, ale som presvedčená, že spravidla nedefinične) narába, ak sa hovorí o výskumoch v mestskom prostredí. Pojem je síce všeobecne zdieľaný, ale jeho obsah môže byť v subjektívnych vysvetleniach odlišný tak, ako sa môžu odlišovať aj interpretácie celého vývoja orientácie.³ V takejto terminologickej situácii sa diferencovanie na - z metodologického hľadiska podstatné - odlišnosti výskumov v meste (mesto ako locus, ako miesto, kde etnológ skúma sociálne vzťahy) a výskumov mesta (mesto ako focus; skúmanie špecifického sociálneho prostredia a priestoru definovaného heterogenitou, veľkosťou, anonymitou atď., resp. skúmanie mestskej/urbanity ako súboru špecifických kultúrnych znakov), od ktorého sa ako samostatný smer ešte oddeľuje etnológia určitého mesta, resp. konkrétnej kolektívnej urbánnej identity (PRADELLE 1996; BITUŠÍKOVÁ 2003: 15), nepovažuje za potrebné, resp. vníma ako nepodstatné.

V slovenskej etnológii, aj ak sa obmedzím iba na komunitu Ústavu etnológie SAV, je však faktom aj iná situácia, a to je znak čohosi oveľa zaujímavejšieho než pojmové diskusie o označovaní výskumov v mestách. Mám na mysli fakt, že dnes, v etape poznačenej skôr prehliadaním, než otvoreným diskutovaním kľúčovej otázky o perspektívach disciplíny a jej predmete,⁴ pribúda stále viac tých, ktorí necítia žiadnu potrebu nielenže tento pojem používať, ale ani do súvislosti so skúmaním iných problémov v etnológii dávať či špeciálne odlišovať urbánne štúdium v nej. To má, podľa môjho názoru, prinajmenšom dve príčiny, ktoré sú navzájom v tesnom vzťahu. Jedna tkvie v znakoch vývoja urbánnej orientácie v slovenskej etnológii (1), druhá v rozširovaní rámca disciplíny a v podobách jej vzťahu so sociálnou/kultúrnou antropológiou (2).

(1) Vnímanie bádania v mestách ako prirodzenej súčasti etnológie je dôsledkom spôsobu formovania urbánnej orientácie naštartovaného po roku 1979, jej teoretických impulzov a výskumných trendov, použitých spôsobov hľadania etnologických tém v mestách i postupov, aké pri nich slovenskí etnológovia volili. Urbánna orientácia sa nielenže od svojej materskej disciplíny neoddelila. Zostala pre ňu jedným z prostriedkov výskumných i metodických pokusov a „otváračom“ niektorých nových vedeckých problémov presúvajúcich pozornosť k dovtedy nesledovaným sociálnym faktom. Okrem okolností vzniku to zabezpečila i neustála komunikácia jej predstaviteľov a ich pracovných výsledkov s hlavným prúdom vývoja slovenskej etnológie. Proces presunu bádateľského ťažiska etnológie ku komplexnejšiemu štúdiu človeka odštartoval postupne od 90. rokov 20. storočia o.i. tiež vďaka novým témam výskumu v urbánnej orientácii (napr. dopad ekonomických, politických a spoločenských makroprocesov na mikrosociálne prostredie) (KILIÁNOVÁ 2002a: 284). Toto možno považovať za jednu z hlavných príčin, prečo sa urbánny výskum už pred koncom 20. storočia „etabloval ako samozrejímavá súčasť odboru“ (Tamtiež: 284).

(2) Pokles motivácie oddeľovať pojmovo etnologické výskumy v mestách od ostatných súvisí aj s formovaním vzťahu etnológie s antropológiou. V kontexte slovenskej etnológie sme v niekoľkých posledných rokoch svedkami postupného (najprv tematického a potom aj personálneho) prieniku dvoch samostatných celkov: kultúrne a historicky orientovanej etnológie (vyrastenej a pekne rozkošatenej z koreňov európskeho národopisu) na jednej strane, a antropológie, teoreticky vybavenej a etablovanej medzi humanitnými a sociálnymi vedami na strane druhej. Tento proces sa v situácii otvorených hraníc a absencie ideologického diktátu viditeľne začal rozbiehať len nedávno, viac než pätnásť rokov od pádu železnej opony. Spolu s Jurajom Podobom sa nazdávam, že skôr než „geopolitické rošády“ (PODOBA 2004: 15) ho podmieňuje generačná výmena v komunite slovenských etnológov.⁵ Pre seba tento proces nazývam prienikom etnológie a antropológie. Nejaví sa totiž ako púha generačná výmena, ani ako náhrada jedného predmetu, východísk a metód inými, ale skôr ako ich komplikovaná a pre mňa mimoriadne zaujímavá kombinácia.⁶ Nie je teraz dôležité, či toto dianie nazveme prienikom, zánikom jednej a zrodom druhej, či postupnou výmenou jednej za druhú, a ani nie je cieľom tejto úvahy postihnúť všetky jeho znaky. Prebieha v rámci akademickej slovenskej etnológie, tu a teraz, bez prvkov dramatickej diskontinuity vo vývoji odboru, bez viditeľných bolestných medzosobnostných názorových konfliktov, dokonca v celkom vedomej aktívnej súčinnosti viacerých generácií, priamo pred našimi očami. Možno teda využiť ponúkajúcu sa šancu a pracovne sa pokúsiť porozumieť, či vôbec, a akú rolu v tomto procese dnes zohráva urbánna etnológia.

Na základe analýzy textov publikovaných v posledných necelých desiatich rokoch možno povedať, že vďaka udržaniu pestrej škály tém a prístupov registrovaných už koncom 90. rokov minulého storočia (POPELKOVÁ – SALNER 2002: 447-449) zostáva urbánna etnológia na Slovensku na jednej strane (1) stále pestrým a na pohľad neprehľadným prúdom výskumu, teda - parafrázujúc v našom odbore smutnoznámu definíciu - tým, čo robia urbánni etnológovia. Jeho podrobnejšia analýza ukáže, že ide o príklady pokračovania v tematickej orientácii na skúmanie makrosociálnych procesov na mikroúrovni mesta s akcentovaním historického aspektu. Aplikujú sa jednak koncepty skupiny a hodnoty (v etnológii už dávnejšie „zaužívané“), jednak koncepty (kolektívnej/sociálnej) identity a (kolektívnej/sociálnej) pamäti spôsobom, akým sa stali aktuálnymi v širšom sociálnovednom diskurze od 70.-80. rokov 20. storočia. Slovenská etnológia s nimi začala narábať v 90. rokoch vďaka jej komunikácii s týmto diskurzom o.i. aj prostredníctvom európskej sociálnej histórie (VRZGULOVÁ 1998; KILIÁNOVÁ 1999; KILIÁNOVÁ 2005: 10). Interpretačným rámcom empirických zistení takýchto etnologických štúdií zostáva, vždy podľa vybraného predmetu, buď prostredie konkrétneho mesta, resp. črty urbánnej kultúry/urbanity,⁷ alebo širší všeobecnejšie vnímaný sociálny kontext mikrosociálneho diania. V obsahu prúdu bádania sa súčasne špecifickým spôsobom zrkadlia dva hlavné urbánno-etnologické prístupy: mesto ako focus, resp. mesto ako locus.

Na druhej strane (2) možno etnologické výskumy realizované v mestách vnímať ako časť styčnej plochy s antropológiou. Na nej predstavitelia najmladšej generácie slovenských etnológov – bez toho, aby artikulovali príslušnosť k urbánnej orientácii – pracujú na báze výskumov v urbánnom prostredí s viacerými teóriami sociálnych a humanitných vied sledujúc poznávanie všeobecných antropologických otázok.

V ďalšom sa túto situáciu pokúsím dokumentovať podrobnejšie, doložiť pozorované trendy konkrétnymi príkladmi s cieľom hľadať miesta hypoteticky konštatovaného prieniku oboch disciplín.

Výber a spracovanie tém, skúmaný priestor a obdobie

Na konci prvého desaťročia nového milénia zostáva faktom, že jednotlivci či skupiny reprezentujúce urbánny prúd v slovenskej etnológii netvoria uzavretý a jednotný pracovný tím so spoločnými cieľmi. Orientácia na mesto je často iba jednou z ich odborných orientácií. Na krátke etapy niekoľkých rokov sa bádatelia (ktorých je spolu čosi vyše jednej desiatky) časťou svojej vedeckej kapacity zúčastňujú na práci v akademických projektoch riešených na konkrétne „urbánne“ témy. Druhou formou spájania síl je z času na čas iniciované „stretávanie sa“ na báze krátkodobých medzinárodných spoluprác (predovšetkým s etnológmi z Prahy, Brna a Varšavy), spojených s usporiadaním seminárov a konferencií a prípravou spoločných publikačných výstupov. V tejto súvislosti sledujem ústup od publikovania referátových zborníkov a príklon, väčší než predtým, k spracovaniu konferenčných vystúpení do kapitol spoločne pripravených monografií. Pod zdanlivo formálnou zmenou vidím istý kvalitatívny posun. Takáto aspirácia je totiž spojená s nevyhnutnosťou zhodnúť sa na jednom vedeckom probléme, pripraviť pre potenciálnych spoluautorov editorskú výzvu a jednotný teoretický rámec a uplatniť ho v koncepcii publikácie, čoho podmienkou je „podriadenie sa“ celého tímu. Nazdávam sa, že takáto racionálna snaha etnológov výsledky svojej práce komunikovať v jasne určených spoločných rámcach, môže byť považovaná za jeden z charakteristických znakov vývoja urbánnej orientácie počas uplynulého desaťročia. Konkrétne názvy kolektívnych publikácií (Menšiny meste. Premeny etnických a náboženských identít v 20. storočí (2004); Subkultúry v meste. Etnologické štúdie socioprofesionálnych skupín (2005); Město – identita – paměť (2007); Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století (2009); Evropské město. Identita, symbol, mýtus (2010)) možno preto považovať aj za prehľad v sledovanom období akcentovaných odborných problémov.

V posledných rokoch možno sledovať tiež intenzívnu snahu monograficky na priestore samostatných knižných publikácií spracovávať etnologické poznatky o meste Bratislava, ktorej výskumu sa kontinuálne viac desaťročí venujú predovšetkým P. Salner a D. Luther. Ich publikácie Premeny židovskej Bratislavy (SALNER: 2008) a Z Prešporka do Bratislavy (LUTHER 2009a) kontinuujú prístup uplatnený už v diele Taká bola Bratislava (1991) a v Salnerovej práci Premeny Bratislavy 1939-1993 (1998). Spočíva v etnologickom hľadaní „súvislostí medzi špecifickosťou určitého mesta a a formovaním sociálnych vzťahov v priebehu histórie“ a možno ho v kontexte slovenskej etnológie identifikovať ako reprezentanta etnológie určitého mesta, považovanej niektorými európskymi bádateľmi od 80. rokov 20. storočia za samostatnú – teda tretiu orientáciu urbánnej etnológie (BITUŠÍKOVÁ 2003: 15).

V roku 2002 sme s Petrom Salnerom na základe sumarizovania vtedy dosiahnutých výsledkov a nastúpených trendov predpokladali, že výskum v mestách sa bude orientovať na „bližšiu“ minulosť, teda 20. storočie. Pred „súčasnosť“ sme postavili bariéru nevyriešeného etnologického aspektu „kvantitatívneho štúdia mestského obyvateľstva“ (POPELKOVÁ – SALNER 2002: 449). Jedným dychom sme však dodali, že v dôsledku toho sa budú skúmať iba otázky dotýkajúce sa obmedzeného okruhu respondentov. Z dnešného pohľadu sa spomenuté (azda i trochu schematické) vízie nedajú jednoznačne vyvrátiť ani potvrdiť. Jednak sa zvolené problémy aj dnes skúmajú na malých vzorkách a na malom priestore, jednak výber obdobia na rekonštrukciu, resp. popis a následnú interpretáciu sociálneho diania v mestách, nepodlieha žiadnym pravidlám a nepredstavuje pre etnológov reálny problém. Bádatelia sa pri jeho voľbe fakticky neobmedzujú a bežne sa používa aj porovnávanie javov vo viacerých obdobiach.

Že nejestvuje spoločne zdieľané vedomie diktátu potrieb urbánnej etnológie dokumentuje napr. to, že k očakávanému výraznému rozbehnutiu štúdia javov z obdobia rokov 1948–1989 nedošlo. Napriek tomu sa ho vo svojej práci zhostili napríklad Peter Salner pri štúdiu Bratislavy ako prostredia života židovskej komunity v 2. polovici 20. storočia (SALNER 2008) či Monika Vrzgulová v štúdiu o generačnej skupine mládeže v 60. rokoch (VRZGULOVÁ 2009a).

Výskum „súčasnosti“ podmienený v roku 2002 prebratím kvantitatívnych metód, sa naopak vyvíjal celkom prirodzene a priniesol početné pokusy zmocniť sa terénu mesta bez využitia kvantitatívnych nástrojov: cez jeho mikroprostredie, využívajúc rozhovory s aktérmi, pozorovania i participáciu. Jolana Darulová takto získala materiál na popis spôsobov praktizovania nábožnosti v Banskej Bystrici po roku 1989 (DARULOVÁ 2004), D. Luther analyzoval lokálnu akceptáciu sloganov o Bratislave (LUTHER 2010), K. Košťalová popísala aktivity jednej záujmovej skupiny vo Zvolene (2007) a pod.

Čo sa týka spôsobu získavania empirického materiálu a voľby terénu, očakávanie spred necelého desaťročia sa splnilo. Využívajú sa aj naďalej osvedčené postupy, teda kombinácia etnografických techník a štúdium fixovaných prameňov, ku ktorým, tiež v súhlase s predpokladmi, pribudlo angažované pozorovanie a priama účasť. Pre aktuálny slovenský variant urbánnej etnológie je príznačné aj to, že nezmenené personálne zloženie skupiny urbánnych etnológov znamená skúmanie stále tých istých miest.⁸ Okrem „bratislavskej“ skupiny, ktorú zastupujú predovšetkým P. Salner, D. Luther a Ľ. Falťanová, je tu publikačne výrazne aktívny tandem „banskobystrický“ (A. Bitušiková, J. Darulová) a menej výrazný tandem „nitriansky“ (J. Zajonc, K. Popelková); jednotlivcami je výskum naďalej spojený s mestom Trenčín (M. Vrzgulová), Banská Štiavnica (J. Darulová), Zvolen (K. Košťalová) a mestami Modra a Pezinok (K. Popelková). Skeptický postoj k možnému začatiu etnologickej komparácie poznatkov z jednotlivých miest sa ukázal realistickým, bádatelia skôr v „známom“ teréne hľadajú nové možnosti získavania materiálu, využívajú jeho znalosť na ponor do väčšej hĺbky skúmania alebo skúšajú skúmať nové problémy, resp. iné aspekty doteraz skúmaných tém.⁹ Rovnaké personálne zloženie a rovnaké terény ovplyvňujú, i keď nie absolútne, aj ďalšiu charakteristiku slovenských urbánnych výskumov v poslednom desaťročí: voľbu prístupu k porozumeniu fungovania vzťahov v mestách cez modelovo vybrané sociálne skupiny. Ešte koncom 90. rokov 20. storočia sa pozornosť sústreďovala na rekonštruovanie zloženia a fungovania etnických či profesionálnych skupín, resp. sledovanie ich účinkovania v živote slovenských miest v 20. storočí či peripetie ich vývoja. Tento predmet sprevádza výskum v mestách už od jeho počiatkov a aktualitu nestráca dodnes; pred niekoľkými rokmi mu bola dokonca venovaná samostatná publikácia (KOŠTIALOVÁ 2005). V súčasnosti možno zjednodušujúco povedať, že etnológovia zostávajú pri „svojich“ skupinách v meste aj naďalej (J. Darulová pri baníkoch, K. Košťalová pri železničiaroch, P. Salner pri Židoch (SALNER 2005), D. Luther pri Čechoch, M. Vrzgulová pri živnostníkoch/podnikateľoch, K. Popelková pri vinohradníkoch a pod.). Súčasne si však treba všimnúť, že modelovo vymedzené zoskupenia ľudí sa už nesnažia spracovať deskriptívne. Využívajú ich skôr ako koncept, empiricky obsiahnuteľný rámec na skúmanie a interpretáciu širších, spravidla nadlokálnych spoločenských procesov, resp. fenoménov (napr. identita, pamäť, hodnoty), pričom miestom, kde ich skúmajú, zostáva aj naďalej mesto.

Výskum mesta či výskum v meste?

Pri analýze produkcie urbánnych etnológov sa ponúka aj možnosť uplatniť hľadisko zastúpenia orientácií na etnológiu mesta, resp. etnológiu v meste, nemyslím však, že

má pre túto úvahu praktický význam. V slovenskej urbánnej etnológii je situácia taká, že jednu či druhú orientáciu bádatelia v princípe neartikulujú. Ak ju artikulujú, robia to viac či menej formálne, čo dáva podnet na rozličné dodatočné subjektívne interpretácie, pre korektnú analýzu nežiadúce. Poznávací záujem autorov možno síce v textoch, hoci i len v jednotlivých zmienkach, vystopovať v implicitnej forme, často však „kolíše“ v závislosti od zvoleného prístupu a predmetu štúdia, príp. i v rámci jedného textu.¹⁰ Signalizuje to možnosť, že si slovenskí etnológovia takéto odlišnosti neuvedomujú, resp. pre svoju prácu ich nepokladajú za podstatné.¹¹ Na druhej strane to však ani nevylučuje, že sa môžu cítiť, či zvonka byť považovaní, za reprezentanta jedného či druhého.

Predpoklad existencie odlišností medzi etnologickým výskumom mesta a výskumom v meste si napriek kritike ponechám ako pomôcku výkladu pre uvedenie nasledujúceho príkladu. Hodlám na ňom ukázať jeden z presahov slovenskej etnológie do medzinárodného interdisciplinárneho sociálnovedného priestoru.

Prístup, pri ktorom je pre etnológa mesto a jeho špecifiká vlastným predmetom skúmania (mesto ako focus) je medzi slovenskými etnológmi v sledovanom období reprezentovaný predovšetkým Alexandrou Bitušikovou. V medzinárodnom kontexte vývoja urbánnej antropológie vypracovala a publikovala vlastnú analýzu vývoja tohto smeru v slovenskej etnológii (BITUŠIKOVÁ 2003) a tieto východiská a teoretické podnety sa snaží na svojom empirickom materiáli aj uplatňovať (BITUŠIKOVÁ 2007: 222; 2010: 312). Vďaka jej živšej komunikácii s aspiráciami západoeurópskeho sociálnovedného urbánneho štúdia sa kolektív etnológov sústredený okolo tejto bádatelky na univerzite V Banskej Bystrici etabloval v roku 2005 ako riešiteľská skupina európskeho projektu komparatívne skúmajúceho vzťah kultúrnej a sociálnej diverzity a trvalo udržateľného rozvoja vo svete.¹² Riešia jednu z desiatich úloh celého projektu na priestore vlastného čiastkového projektu Manažovanie diverzity v stredoeurópskych post-socialistických mestách. Slovenskí etnológovia v tomto tíme (A. Bitušiková, J. Darulová, K. Košťálová a D. Luther) sa pokúšajú reflektovať po roku 1989 rastúci fenomén diverzity a jej dôsledkov v mestách Bratislava, Banská Bystrica a Zvolen a sledovať pripravenosť a otvorenosť slovenskej spoločnosti na tento jav. Snažia sa nájsť, podľa A. Bitušikovej „nesmelé odpovede“ na otázku, aké sú predpoklady rozvoja diverzity a sociálno-ekonomického trvalo udržateľného rozvoja v slovenskej spoločnosti (BITUŠIKOVÁ 2007a: 7). Túto prácu vo svojej úvahe reflektujem ako súčasť vývoja slovenskej etnológie. A to nielen vzhľadom na personálne zloženie zmieneného tímu alebo fakt, že A. Bitušiková podrobne analyzovala a pre slovenský etnologický tím „lokalizovala“ súčasné sociálnovedné teórie v urbánnom štúdiu diverzity.¹³ Z môjho pohľadu disciplínu do rámca tohto projektu organicky začlenila predovšetkým štúdia Daniela Luthera (2007), v ktorej sa pokúsil zo široko koncipovaných projektov SUS.DIV vybrať tie teoretické východiská, ktoré súvisia s účasťou etnológov v nich a „konfrontovať ich s poznatkami a spôsobmi teoretického uchopenia v slovenskej etnológii“ (LUTHER 2007: 44).¹⁴ Z Lutherových porovnaní aktuálnych európskych sociálnovedných konceptov využívaných pri skúmaní diverzity a ich prípadného uplatnenia v relevantnej produkcii slovenských etnológov¹⁵ vyplýva, že výsledky „slovenskej etnológie v meste“ považuje za pevnú súčasť odboru. V takom kontexte totiž sleduje jej poznávací prínos pre napojenie na multidisciplinárne štúdium diverzity miest.¹⁶ Preto skôr ako o razantnom prieniku aktuálneho diskurzu urbánnej sociológie a urbánnej antropológie/etnológie do slovenskej etnológie možno hovoriť o jej pripravenosti komunikovať prostredníctvom urbánneho bádania s multidisciplinárnym sociálnovedným prostredím a tento kontakt využiť na rozšírenie svojho poznávacieho rámca. Terminologický diskurz multidisciplinárneho medzinárodného tímu sa síce začal

častejšie objavovať v úvodných či záverečných statiach textov jeho slovenských riešiteľov aj keď publikujú mimo rámca projektu.¹⁷ Zostávajú, resp. vracajú sa však stále ku „svojim“ témam a spôsobom ich spracovania, i keď iste s novými bádateľskými podnetmi a vedomím nových možných interpretácií svojich poznatkov.¹⁸ Možno teda (azda trochu špekulatívne) predpokladať, že ak tak doteraz neurobili, pravdepodobne nehodlajú ani po tejto skúsenosti razantne opustiť „široké koryto“ slovenskej etnológie a definovať svoju terajšiu prácu za „čistú“ urbánnu etnológiu (v zmysle mesto ako focus).

Výskumy v mestách ako priestor kontaktu slovenskej etnológie so sociálnou/kultúrnou antropológiou

Obdobie posledných niekoľkých rokov je spojené aj s realizáciou terénnych výskumov troch predstaviteľiek najmladšej generácie akademickej etnológie (D. Némethovej, Z. Búrikovej a M. Ferencovej) v mestách. Pre potreby tejto úvahy ich prácu radím do kontextu slovenskej urbánnej etnológie, aby som, modelujúc akúsi styčnú plochu, poukázala na podoby vyššie charakterizovaného aktuálne prebiehajúceho procesu prieniku etnológie s antropológiou. Na rozdiel od starších urbánnych bádateľov tieto etnologičky rámec urbánnej antropológie/etnológie nijako nereflektujú a nezdôrazňujú ani metodické špecifiká výskumu v meste. Neprichádzajú do miest sledovať napr. prvky urbanity alebo sa v historickej perspektíve zaoberať fungovaním sociálnych skupín mesta. Empiricky skúmajú protichodné a často vzájomne si odporujúce sociálne procesy a vzťahy ako produkty širšieho spoločenského a sociálneho diania v určitom čase, riadiace sa vlastnými zákonitostami. Pri interpretácii etnografického materiálu získaného na mikroúrovni uplatňujú aktuálne teoretické koncepty viacerých sociálnych a humanitných vied, pričom si všímajú ich kultúrnu podmienenosť.¹⁹ Diana Némethová takto s pomocou jedného zo sociologických konceptov analyzovala na priestore svojej dizertácie vzťah etnicity a politickej moci v meste Rožňava v priebehu 20. storočia (NÉMETHOVÁ 2005). Zuzana Búriková v jednej z kapitol kolektívnej etnologickej monografie venovanej postsocialistickým transformačným procesom reflektovala príchod super a hypermarketov nadnárodných obchodných reťazcov do mesta Pezinok po roku 2000. Vymedzila ho ako novú formu spotreby, podieľajúcu sa v zmysle antropológického konceptu D. Millera na vytváraní sociálnych vzťahov a kultúrnych významov a ako faktor vzniku nových foriem heterogenity v kultúre (BÚRIKOVÁ 2007: 121). Sonda je príkladom, ako možno s pomocou etnografie skúmať v meste antropológicky vymedzený problém bez toho, aby mal etnológ za cieľ skúmanie urbanity či znakov konkrétneho mesta a akcentoval historický aspekt témy.²⁰

V kontexte úvahy nad vytváraním styčnej plochy medzi etnológiou a antropológiou sa podrobnejšie zastavím pri prácach M. Ferencovej. Svoje výskumy pre doktorandskú dizertáciu (FERENCOVÁ 2008a) a viacero samostatných štúdií realizovala táto etnologička iba v urbánnom prostredí – v meste Nové Zámky (FERENCOVÁ 2005; 2008b; 2009). Jej snaha o kritickú reflexiu teoretických prístupov k predmetu súčasného bádania etnológie v kontexte humanitných a sociálnych vied (Teoretické prístupy k identitám [...] 2005), ako i štúdie stojace na analýze empirického materiálu, sa najmä dôsledkami jej kritickej práce s používanými odbornými termínmi priamo dotýkajú viacerých okruhov tém aktuálne skúmaných slovenskými urbánnymi etnológmi. Predovšetkým problematiky sociálnych skupín, zmien politických režimov, fenoménu kolektívnej pamäti a jej súvislostí s identitami, miestami pamäti a pamätníkmi, verejnými priestormi, symbolmi a slávnosťami a pod. V roku 2008 sa M. Ferencová stala spolueditorkou (spolu s českou

etnologickou Janou Noskovou) i spoluautorkou medzinárodnej kolektívnej monografie *Paměť města* [...] (2009), do ktorej okrem viacerých českých a moravských autorov prispelo i šesť urbánnych etnológov zo Slovenska. Vďaka tomu možno nielen porovnávať prístup uplatnený v kapitole M. Ferencovej (FERENCOVÁ 2009) s diskurzom kapitol jej slovenských kolegov a tak jej antropologickú štúdiu vnímať v kontexte aktuálneho stavu slovenskej urbánnej etnológie.

Z môjho hľadiska je príkladom špecifického prieniku etnológie a antropológie (ako dvoch odlišných disciplín v zmysle, o ktorom som hovorila vyššie) predovšetkým úvodná spoločná teoretická štúdia editoriek nazvaná *K otázke studia paměti a města* (FERENCOVÁ – NOSKOVÁ 2009), čo sa pokúsím dokumentovať jej krátkou charakteristikou. Ťažisko jej obsahu spočíva na vyčerpávajúcej terminologickej analýze oboch častí dvojslovnej metafory *paměť města* (Tamtiež: 11, 37) a kritike narábania s konceptmi sociálnych a humanitných disciplín – predovšetkým konceptmi skupiny, identity a kolektívnej pamäti. Autorky analyzovali práce samotných autorov konceptov (napr. M. Halbwachsa, J. Assmana, P. Noru, Le Goffa) i práce, ktoré tieto koncepty rozvíjajú či uplatňujú, resp. kriticky analyzujú. Napr. v prípade konceptu skupiny takto upozornili, že nejde o reálne jestvujúci objekt či organizmus schopný konať či pamätať si, ale o teoretický koncept, metodologickú pomôcku, s ktorými nestačí narábať intuitívne. V komunikácii s názormi R. Brubakera a P. Bourdieuho upozornili na nevyhnutnosť odlišovať vo vedeckom diskurze „ľudové“ pojmy používané sociálnymi aktérmi od analytických kategórií používaných pri vedeckej analýze (FERENCOVÁ – NOSKOVÁ 2009: 25). Keďže skupiny nie sú organizmami v rovnakom zmysle ako ľudské telo, je treba logicky uznať, že na uchovávaní poznatkov v rámci spoločnosti sa podieľajú iné procesy, a nie zjednodušujúco vychádzať z toho, že sa uchovávajú vďaka existencii kolektívnej pamäti, ktorá nie je ničím iným než kognitívnou metaforou (Tamtiež: 27-28). Podľa ich názoru je preto produktívnejšie chápať kolektívnu pamäť ako zdieľané predstavy, ktoré sú rozšírené u väčšieho počtu ľudí (v koncepte D. Sperbera označované pojmom kultúrne reprezentácie) a namiesto zdôrazňovania vzťahu pamäti a identity skúmať v urbánnom priestore ako vedecký problém spôsoby zdieľania a šírenia reprezentácií (Tamtiež: 23-24).

Veľmi úzko s kontextom mojej úvahy súvisí spôsob, akým autorky na základe teoretickej a pojmovej analýzy rozdelili doterajšiu slovenskú a českú etnologickú a historickú odbornú produkciu zaoberajúcu sa mestom vo vzťahu k jeho obyvateľom, dejinám a pamäti. Dovoľuje to predpokladať, že ju antropologicky orientované bádatelky síce podrobili kritike, avšak vnímajú ju ako súčasť spoločnej poznatkovej bázy pre pokračovanie práce na (pre potreby tejto úvahy pracovne modelovanej) styčnej ploche antropológie a etnológie. Prvá z tematických oblastí urbánnych štúdií sa podľa nich zaoberá spôsobmi, akými sa v priestore mesta materializujú dejiny a moc, akými spôsobmi možno „čítať“ jednotlivé stavby a podobu verejných priestorov a akými spôsobmi dochádza k „boju“ o priestor mesta medzi rôznymi skupinami obyvateľov. Druhá skupina sa venuje skúmaniu vytvárania a produkovania obrazu mesta, jeho špecifickosti, jeho „image“. Tretiu skupinu v urbánnom bádaní tvoria historicky zamerané práce zaoberajúce sa skúmaním pamäti jednotlivých sociálnych skupín (Tamtiež: 32-33). Napriek tomu, že v kapitolách nimi editovanej knihy všetci autori v urbánnom prostredí pracovali s konceptom pamäti, ukázalo sa, že ich prepojenie v tomto zmysle je problematické. M. Ferencová s J. Noskovou to akcentujú ako nevyhnutný dôsledok „intuitívneho charakteru samotného pojmu (kolektívni/sociální) paměti, jeho rôznorodého chápaní a použiti v odbornej literatúre“ (Tamtiež: 36) a ponúkajú možnosť za ich styčný bod považovať štúdium foriem šírenia a zdieľania reprezentácií.²¹

(Pre úplnosť dodávam, že aplikácia tohto teoretického východiska je v slovenskej etnológii pri práci v urbánnom priestore v posledných rokoch známa práve zo štúdií M. Ferencovej (2008: 10; 2009: 337)).

Nazdávam sa, že teoretický a metodologický prínos tejto štúdie, upozornenie na nevyhnutnú opatrnosť pri narábaní s pojmami a naznačenie priestoru na komunikáciu (urbánnej) etnológie s najnovšími teoretickými východiskami sociálnych a humanitných vied môže etnológia považovať za významný rozvojový podnet.

Záver

Vo svojej úvahe som sa pokúsila komentovať obsah a naznačiť niektoré metodologické súvislosti aktuálneho dialógu slovenskej etnológie a urbánneho bádania rozvíjajúceho sa v jej rámci. Využila som na to analýzu etnologickej odbornej produkcie spojenej s bádáním v mestskom prostredí Slovenska za obdobie prvého desaťročia 21. storočia, pričom som ako širší kontext zohľadňovala prvky vzťahu slovenskej etnológie a sociálnej/kultúrnej antropológie.

Ako ukázala táto čiastková a na úplnosť si nenárokujúca analýza, urbánna etnológia na Slovensku sa v sledovanom období rozvíjala troma rozličnými smermi. (1) Jednak v podobe širokého prúdu tém a prístupov kontinuovala výskumné a interpretačné trendy nastúpené v 80. a najmä v 90. rokoch 20. storočia. Tento prúd sa s akcentovaním historického hľadiska orientoval na sledovanie špecifik kultúry viacerých (už dávnejšie jednotlivými bádateľmi sledovaných) miest Slovenska, deskripciu a fungovanie sociálnych skupín ako funkčných jednotiek diferencovaných mestských spoločností a vplyv makrospoločenských procesov na podoby života v mestách. Posun v metodologickej stránke týchto bádání možno konštatovať v prenesení ťažiska interpretácie empirického materiálu do kontextu aktuálneho diskurzu humanitných a sociálnych vied, predovšetkým ku konceptom skupiny, identity a pamäti. Z hľadiska delenia európskych etnologických urbánnych bádání podľa ich prevažujúcej orientácie možno s istou dávkou zjednodušenia označiť tento prúd predovšetkým ako priestor pestovania orientácie na etnológiu konkrétneho mesta, resp. urbánnu etnológiu (prístup nazývaný mesto ako focus), hoci niektoré z publikovaných štúdií explicitne uvádzajú vedomý príklon k etnológii v meste (prístup mesto ako locus).

(2) Druhým konštatovaným vývojovým trendom je úspešný pokus začleniť výsledky bádania slovenských etnológov do kontextu skúmania procesov diverzity v mestách na báze účasti na práci multidisciplinárneho vedeckého tímu európskeho projektu Trvalo udržateľný rozvoj v diverzifikovanom svete. Komunikáciou s teoretickými východiskami európskych spoločenskovedných urbánnych bádání (antropológie, sociológie, demografie a pod.) sa slovenským bádateľom ponúkla príležitosť získania nových tematických a metodologických podnetov uplatňovaných v zahraničí pri štúdiu mesta. Nazdávam sa, že v tomto bode konštatovanú komunikáciu slovenskej etnológie so svetovým antropológickým diskurzom umožnila dlhoročná vedomá orientácia časti slovenských etnológov (sústredených okolo A. Bitušikovej) na medzinárodný diskurz urbánnej etnológie/antropológie stojacej na východiskách definujúcich mesto ako špecifické prostredie (prístup mesto ako locus).

(3) Za tretí smer rozvíjania urbánneho bádania považujem výskumnú a predovšetkým teoretickú aktivitu najmladšej generácie akademickej slovenskej etnológie, ktoré sa pri práci s empirickým materiálom získaným výskumom v mestách Slovenska hlásia k antropológickým východiskám a poznávacím cieľom. Napriek tomu, že svoju prácu nerozvíjajú v kontexte urbánnej etnológie vedome, podrobnejší pohľad ukázal, že majú možnosť ovplyvniť jej ďalšiu tematickú a teoretickú orientáciu. Konkrétnymi prípadovými

štúdiami predstavujúcimi kritické zhodnotenie a využitie teórií viacerých sociálnych a humanitných vied pri analýze a interpretácii etnografického materiálu, poukazovaním na nevyhnutnosť pestovania terminologickej disciplíny a odmietnutím intuitívneho využívania teoretických konceptov je možné hodnotiť tento smer ako prínos nielen pre urbánne bádanie ale aj pre slovenskú etnológiu všeobecne.

POZNÁMKY

- 1 Na publikovanie úvahy ma podnietil spoluautor štúdie z roku 2002 a partner v diskusiách Peter Salner. Uvádzam to ako odpoveď na prípadné čitateľské otázky o zmysluplnosti hodnotiť publikované výstupy a trendy v rámci tejto orientácie s odstupom takého krátkeho obdobia, ako je desaťročie. Druhým dôvodom je motivovanosť uvažovať o nej v širších vývojových súvislostiach. V uvedenom zmysle cítim zmysluplnosť tohto počinu tak, ako urbánna etnológia a jej predstavitelia kdekoľvek na svete cítia často potrebu reagovať na časté kritiky svojej metodologickej nedostatočnosti, „riešiť“ svoje odborné zázemie a opodstatnenie, potrebu sumarizovať, triediť a popisovať pestrosť výskumných tém v orientácii, ktorú zastupujú (BITUŠÍKOVÁ 2000: 67; BITUŠÍKOVÁ 2003: 14; POPELKOVÁ 1996; POPELKOVÁ – SALNER 2002: 446). U nás môže byť tento motív nápadný aj tým, že taktizujúcu armádu pripomínajúce konanie - zastavovať a obzerať sa často počas pochodu, zoraďovať a preskupovať šíky - a potrebu premýšľať často nad prekonanými výzvami, vytýčeným smerom a stratégiou necítia v rámci slovenskej akademickej etnológie napríklad folkloristika, religionistika či romistika. „Odpočty“ ich výstupov sú skôr výnimkou, napriek tomu, že aj ony (súdiac podľa obsahu bežnej komunikácie odbornej komunity), zostávajú vnímané ako isté špecializácie etnológie, resp. v širšom zmysle ako jej subdisciplíny.
- 2 Názov slovenská etnológia používam pre odbor v medzivojnovom období nazývaný termínom národopis. Po 2. svetovej vojne sa tento termín používal ako spoločný názov pre etnografiu a folkloristiku a v 90. rokoch 20. storočia bol po vnútornej diskusii o smerovaní disciplíny zmenený na etnológiu. Podrobnejšie k diskusii o zameraní disciplíny v súvislosti s jej názvom pozri: LEŠČÁK 1991:4; KILIÁNOVÁ 2002a: 277; FERENCOVÁ – NOSKOVÁ 2009: 12. V širšom zmysle možno vzťah etnológie a v nej rozvinutého urbánneho štúdia voľne chápať ako vzťah materskej disciplíny a jej subdisciplíny. O tom bližšie pozri POPELKOVÁ – SALNER 2002: 447-449.
- 3 Môj názor na smerovanie urbánneho bádania na Slovensku sa napríklad odlišuje od názoru A. Bitušíkovej, ktorá po rozbere škôl a smerov v urbánnej etnológii Ameriky a Európy skonštatovala, že súčasná slovenská urbánna etnológia sa svojim spôsobom štúdia mesta priblížila „k smerovaniu západnej urbánnej antropológie a antropológie“ (stojacej na definovaní predmetu *mesto ako focus* – pozn. K.P.) (BITUŠÍKOVÁ 2003: 44).
- 4 Gabriela Kiliánová sa nazdáva, že kľúčová otázka všeobecnej odbornej diskusie (ktorá ešte začiatkom 90. rokov umĺkla a oživuje sa len postupne) postavená „ako vzťah etnológie a kultúrnej/sociálnej antropológie, sa vlastne obracia na zásadný problém. Je prvoradým cieľom nášho štúdia kultúra etnického spoločenstva, alebo skúmame človeka a ľudské spoločenstvá, ich rozmanité sociálne a kultúrne aktivity, inštitúcie a procesy?“ (KILIÁNOVÁ 2002a: 284).
- 5 Pri príležitosti vstupu Slovenska do Európskej únie v roku 2004 Juraj Podoba uvažoval o východiskovej situácii slovenskej etnológie ako „národnej vedy“ na jej ceste „od doma pestovanej disciplíny k európskej vede“ vo vzdialenom horizonte: „Perspektívu teoreticko-metodologického a epistemologického posunu disciplíny viac do kontextu európskej

- vedy tak vidím na pozadí nezájmu, ľahostajnosti a ignorancie uplynulých rokov oveľa viac v približujúcej sa generačnej výmene, než v súasných geopolitických rošádach a administratívno-legislatívnych zmenách“ (PODOBA 2004: 15).
- 6 Takéto uvažovanie v niektorých bodoch korešponduje s predstavou, podľa ktorej na styku stredoeurópskej etnológie a antropológie ako dvoch vedeckých smerov, ktoré majú odlišné epistemologické základy a iné tradície teoretických a metodologických prístupov, vzniká v istom zmysle nová kvalita: „[...] jasne k sebe konvergujú [...] a prelínajú sa, [...] pričom nevzniká jednoduché mechanické spojenie, ale nové poznanie [...]“ (KILIÁNOVÁ 2002b: 48).
 - 7 Pripomínam, že podľa Ulfa Hannerza i Michelle de la Pradelle môžu byť takéto štúdie považované za uplatnenie dvoch rozličných urbánno-antropologických prístupov. O tom bližšie pozri BITUŠÍKOVÁ 2003: 14-15.
 - 8 A. Bitušíková (2000: 69) sa nazdáva, že v dlhoročnom procese a konkrétnych podobách etnologického skúmania Bratislavy v Bratislave možno sledovať faktickú premenu slovenskej *etnológie v meste* na *etnológiu mesta*.
 - 9 Tento fakt otvorene reflektovala v úvode jednej zo svojich štúdií M. Vrzgulová: „Urbánny priestor a skupiny, ktoré ho spoluvytvárajú a prezentujú, sú predmetom môjho výskumu už od konca 80. rokov 20. storočia. Od deskriptívneho štúdia vybraných sociálnych skupín a ich pôsobenia v meste [...], cez sledovanie ich vkladu do spoluvytvárania kultúry mesta v antropologickom zmysle slova, som sa postupne prepracovala k analýzam a interpretáciám konštrukcií obrazov mesta v kolektívnych – skupinových pamätiach obyvateľov mesta. Výskumy realizujem v jednom meste (Trenčín, západné Slovensko), čo mi umožňuje hlbší ponor do sledovaných otázok, sústredenie sa na modifikácie stratégií správania, konania, ako aj interpretácií postojov a konaní obyvateľov mesta v kontexte sociálnych zmien posledných dvoch desaťročí“ (VRZGULOVÁ 2009a: 359).
 - 10 Prihlásenie sa autora k ašpirácii na urbánnu etnológiu má najčastejšie podobu viac či menej formálneho deklarovania záujmu o „poznávanie urbánnej kultúry“ alebo uvedenia „všeobjímajúceho“ východiskového citátu o všeobecných znakoch mesta, ktoré má čitateľa uviesť do kontextu výkladu. Najčastejšie však nasleduje analýza materiálu a zhrnutie poznatkov o zvolenom probléme bez toho, aby sa autor vo výklade či interpretáciách, hoc i len v závere, k svojmu východisku či deklarovanému zámeru vyjadril.
 - 11 Z praktického hľadiska mi nedá na tomto mieste neuviesť svoje presvedčenie, že kritika urbánnej etnológie/antropológie opretá o podozrenie zo samoučelnosti spomínaného odlišovania má racionálne jadro.
 - 12 Projekt Sieť excelentnosti [Network of Excellence] s názvom *Trvalo udržateľný rozvoj v diverzifikovanom svete* [Sustainable development in a Diverse World]; akronym SUS. DIV, ktorý je súčasťou 6. rámcového programu Európskej komisie v rámci priority 7 *Občania a vládnutie vo vedomostnej spoločnosti* [Citizens and Governance in a Knowledge-Based Society], plánovaný na obdobie september 2005-september 2010. Projekt zlučuje výskumníkov z 31 inštitúcií z 12 európskych krajín. Bližšie pozri Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku 2005: 6.
 - 13 A. Bitušíková odkazuje na fakt, že diverzita je jedným z kľúčových slov v urbánnych štúdiách už od čias Chicagskej školy, ktorej predstaviteľ Louis Wirth v práci *Urbanism as a way of Life* z roku 1938 označil diverzitu – heterogenitu za jeden z hlavných znakov mesta. Nižšie však tiež uvádza, že súasný urbánny výskum je „často aplikovaným výskumom, vyvolaným potrebou riešiť problémy mesta, spôsobené rôznymi dôsledkami diverzity či multikulturalizmu“ (BITUŠÍKOVÁ 2007: 21 a 22) a analyzujúc výsledky zahraničných štúdií priznáva, že vďaka úzkemu prepojeniu tohto fenoménu s politikou a aktivitami manažmentu miest prináša štúdium diverzity v meste neraz rozporuplné výsledky (podrobnejšie BITUŠÍKOVÁ 2007b: 26).

- 14 V jadre problematiky tohto európskeho projektu sa podľa neho prelínajú pojmy doteraz v slovenskej etnológii nereflektované - diverzita, imigrácia, transnárodná migrácia a glocalizácia – a spolu s nimi pojmy, „ktoré sú dlhodobou súčasťou základného teoretického vybavenia disciplíny, akými sú identita, rod, rasa, vierovyznanie, a ďalšie pojmy týkajúce sa sociálnej a kultúrnej diferenciácie, sociálnej kohézie, súčasných migračných procesov, postmodernej spoločnosti, postsocialistickej transformácie“ (LUTHER 2007: 44).
- 15 Napr. práce J. Podobu venované problematike sociálnych a kultúrnych aspektov trvalo udržateľného rozvoja, práce O. Danglovej k problematike modernizácie a globalizácie, E. Riečanskej a Z. Búrikovej k problémom migrácie a pod. (Luther 2007: 46, 54, 48).
- 16 Pozri napr. analýzu poznatkového prínosu prác etnológov venovaných postsocialistickej sociálnej transformácii, kolektívnym identitám, identite a etnicite (Luther 2007: 50-54).
- 17 Daniel Luther napríklad v Ústave etnológie SAV vedie v rokoch 2008-2010 projekt s názvom *Urbánne prostredie ako priestor diverzity* (VEGA 2/0122/08).
- 18 Porovaj texty zmienených slovenských riešiteľov projektu SUS.DIV v publikácii: Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity/Cultural and Social Diversity in Slovakia. Studies, Documents, Materials. I. Theoretical perspectives on Diversity Research. Ed. A. BITUŠÍKOVÁ. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2007. 127/125 s. s textami napríklad v monografiách *Město – identita – paměť*. Ed. B. SOUKUPOVÁ, H. NOVOTNÁ, Z. JURKOVÁ, A. STAWARZ. Bratislava : Zing Print 2007. 239 s. alebo *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století*. Ed. M. FERENCOVÁ, J. NOSKOVÁ. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009, 408 s.
- 19 V roku 2002 pri komentovaní vývoja slovenskej urbánnej etnológie Vera Mayer spomenula smerovanie k takémuto prístupu ako cestu k prekonaniu handicapu spočívajúcom v nemožnosti vypracovať unifikovaný model mestskej kultúry a použiť na jeho etnologické štúdium nejakú komplexnú teóriu (MAYER 2002: 452).
- 20 O skúmanom meste v zmysle charakteristiky terénu sa autorka štúdie zmienila iba v prvej poznámke pod čiarou na niekoľkých riadkoch: uviedla, kde mesto leží a koľko má obyvateľov, a dodala, že je to okresné mesto. V kontexte úvahy o aktuálnych trendoch skúmania mesta v slovenskej etnológii a jej komunikácii s antropológiou stojí za zmienku, že starší kolega Zuzana Búrikovej, Peter Slavkovský, uviedol v časopiseckej recenzii tejto knihy, že v Búrikovej antropolologickej kapitole, dotýkajúcej sa procesov, pri ktorých sa ľudia nestretávajú s vecami ako výrobcovia ale ako spotrebitelia, by privítal uplatnenie historického kontextu v interpretácii, keďže tento proces má „už totiž svoju históriu“ (SLAVKOVSKÝ 2008: 98). Na inom mieste recenzie u autorov iných kapitol historický aspekt hodnotil pozitívne: „Zvlášť oceňujem záujem [...] o časovú os sledovanej problematiky, lebo ešte stále považujem etnológiu za historickú disciplínu. Asi som veľmi konzervatívny.“ (SLAVKOVSKÝ 2008: 97)
- 21 V tomto zmysle niektorých autorov zaujíma proces ich šírenia a prostriedky ich distribúcie, iných samotné reprezentácie, príp. ich využívanie na rôzne ciele, niektorí zasa samotné tieto reprezentácie (vo forme spomienok) využívajú pri rekonštrukcii minulosti (FERENCOVÁ – NOSKOVÁ 2009: 37).

LITERATÚRA

- BITUŠÍKOVÁ, A.: Urbánna antropológia: Áno či nie? (Teoretické problémy vývinu urbánnej antropológie). In: *Národopisná revue*, roč. 10, 2000, č. 3-4, s. 67-70.
- BITUŠÍKOVÁ, A.: *Urbánna antropológia. Východiská a perspektívy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela 2003. 96 s.

- BITUŠÍKOVÁ, A. (a): Úvod. In: *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity/Cultural and Social Diversity in Slovakia. Studies, Documents, Materials. I. Theoretical perspectives on Diversity Research*. Ed. A. Bitušíková. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2007, s. 6-10/6-9.
- BITUŠÍKOVÁ, A.(b): Trvalo udržateľný rozvoj a diverzita v sociálnych vedách: mapovanie výskumného priestoru a hľadanie súvislostí. In: *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity/Cultural and Social Diversity in Slovakia. Studies, Documents, Materials. I. Theoretical perspectives on Diversity Research*. Ed. A. Bitušíková. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2007, s. 14-43.
- BITUŠÍKOVÁ, A.(c): Identita v diverzite a diverzita v identite súčasného mesta. In: *Město – Identita – Paměť*. Ed. B. Soukupová, H. Novotná, Z. Jurková, A. Stawarz. Bratislava : Zing Print 2007, s. 221-235.
- BITUŠÍKOVÁ, A.: Zápas o pamäť mesta v transformácii. Príklad Banskej Bystrice. In: *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 10.-21. století*. Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009, s. 311-331.
- BŮRIKOVÁ, Z.: Hypermarkety v Pezinku. In: *Mestá a dediny pod Malými Karpatmi. Etnologické štúdie*. Ed. O. Danglová, J. Zajonc. Bratislava : Ústav etnológie SAV 2007, s. 121-147.
- DARULOVÁ, J.: K náboženskej identite na Slovensku v druhej polovici 20. storočia (na príklade Banskej Bystrice). In: *Menšiny v meste. Premeny etnických a náboženských identít v 20. storočí*. Ed. D. Luther, P. Salner. Bratislava : Ústav etnológie 2004, s. 75-96.
- Evropské město. Identita, symbol, mýtus*. Ed. B. SOUKUPOVÁ, H. NOVOTNÁ, Z. JURKOVÁ, A. STAWARZ. Bratislava : Zing Print 2010. 270 s.
- FERENCOVÁ, M.: Spomienkové slávnosti: Ako inštitúcie ovplyvňujú identifikačné procesy? In: *Slovenský národopis*, roč. 53, 2005, č. 1, s. 19-36.
- FERENCOVÁ, M. – NOSKOVÁ, J.: K otázke studia paměti a města. In: *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 10.-21. století*. Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009, s. 11-40.
- FERENCOVÁ, M.: Pomníky ako prostriedok legitimizácie režimov a transformácie spoločnosti. Prípad mesta Nové Zámky. In: *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století*. Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009, s. 333-358.
- FERENCOVÁ, M.(a): *Interethnic relations and public commemoration: Institutional distribution of classificatory schemes in the town of Nové Zámky [Interetnické vzťahy a verejné spomínanie: Inštitucionálne šírenie klasifikačných schém v meste Nové Zámky]*. Dizertačná práca. Bratislava : Ústav etnológie SAV 2008.
- FERENCOVÁ, M. (b): Spolužitie zaliate v bronz: Pomníky významných osobností ako prostriedok organizovaného šírenia klasifikačných schém. In: *Slovenský národopis*, roč. 56, 2008, č. 1, 5-17.
- KILIÁNOVÁ, G.: Kolektívna pamäť a konštrukcia identity. Pohrebné rituály v strednej Európe medzi tradíciou a modernou. In: *Kolektívne identity v strednej európe v období moderny*. Ed. M. Csáky, E. Mannová. Bratislava : Historický ústav SAV, AEP 1999, s. 61-82.
- KILIÁNOVÁ, G. (a): Etnológia na Slovensku na prahu 21. storočia: Reflexie a trendy. In: *Slovenský národopis*, roč. 50, 2002, č. 3-4, s. 277-287.
- KILIÁNOVÁ, G.(b): Etnológia a sociálna/kultúrna antropológia: úvaha o stave bádania na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, roč. 50, 2002, č. 1, s. 45-55.

- KILIÁNOVÁ, G. *Identita a pamäť. Devín/ Theben/ Dévény ako pamätné miesto*. Bratislava : Ústav etnológie SAV, SAP 2005. 148 s.
- Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny*. Ed. M. CSÁKY - E. MANNOVÁ. Bratislava : Historický ústav SAV, AEP 1999, 214 s.
- KOŠTIALOVÁ, K.: Profesijné skupiny a subkultúry mesta (Východiská a súvislosti). In: *Subkultúry v meste. Etnologické štúdie socioprofesionálnych skupín*. Ed. K. Košťálová. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2005, s. 5-8.
- KOŠTIALOVÁ, K.: Spoluvytváranie historického vedomia a obrazu mesta prostredníctvom záujmovej skupiny. In: *Město – identita – paměť*. Ed. B. Soukupová, H. Novotná, Z. Jurková, A. Stawarz. Bratislava : Zing Print 2007, s. 210-220.
- Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity/Cultural and Social Diversity in Slovakia. Studies, Documents, Materials. I. Theoretical perspectives on Diversity Research*. Ed. A. BITUŠÍKOVÁ. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2007.127/125 s.
- LEŠČÁK, M.: Horizonty súčasného slovenského národopisu (od etnológie cez etnografiu, ľudovedu, národopis k etnológii). In: *Múzeum*, 1991, č. 2, s. 1-5.
- LUTHER, D.: Predslov: In: *Menšiny meste. Premeny etnických a náboženských identít v 20. storočí*. Ed. D. Luther, P. Salner. Bratislava : Ústav etnológie 2004. s. 6-8.
- LUTHER, D.: Problematika sociálnej a kultúrnej diverzity mesta v slovenskej etnológii. In: *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity/Cultural and Social Diversity in Slovakia. Studies, Documents, Materials. I. Theoretical perspectives on Diversity Research*. Ed. A. Bitušíková. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2007, s. 44-55/42-53.
- LUTHER, D.: Tri mýty o jednom meste. In: *Evropské město. Identita, symbol, mýtus*. Ed. B. Soukupová, H. Novotná, Z. Jurková, A. Stawarz. Bratislava : Zing Print 2010, s. 109-124.
- LUTHER, D. (a): *Z Prešporka do Bratislavy*. Bratislava : Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2009.
- LUTHER, D.(b): Priestorová diverzita mesta a lokálna pamäť obyvateľov: prípad Bratislava. In: *Český lid*, roč. 96, 2009, č. 4, s. 381-394.
- MAYER, V.: Komentár. In: *Slovenský národopis*, roč. 50, 2002, č. 3-4, 452-454.
- Menšiny v meste. Premeny etnických a náboženských identít v 20. storočí. Ed. D. Luther, P. Salner. Bratislava : Ústav etnológie 2004. s. 6-8.
- Město – identita – paměť*. Ed. B. SOUKUPOVÁ, H. NOVOTNÁ, Z. JURKOVÁ, A. STAWARZ. Bratislava : Zing Print 2007. 239 s.
- NÉMETHOVÁ Diana: Vzťah etnicity a politickej moci (na príklade slovensko-maďarských vzťahov v meste Rožňava v rokoch 1918-2003). Dizertačná práca. Bratislava : Ústav etnológie 2005. 235 rkp. s.
- Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století*. Ed. M. FERENCOVÁ, J. NOSKOVÁ. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009. 408 s.
- PODOBA, J.: Unavení pútnici pred bránami alebo Slovenská etnológia v Európskej únii – Európska únia v slovenskej etnológii. In: *Etnologické rozpravy*, roč. 11, 2004, č. 1, s. 13-17.
- POPELKOVÁ, K.: Mestskí vinohradníci ako sociálna skupina (K otázke štúdia prvkov agrárneho charakteru kultúry mesta na Slovensku). In: *Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote*. Zost. P. Salner, Z. Beňušková. Bratislava : Ústav etnológie SAV, Zing Print 1999, s. 115-130.
- POPELKOVÁ, K. – SALNER, P.: Urbánny svet v slovenskej etnológii – pokus o dialóg. In: *Slovenský národopis*, roč. 50, 2002, č. 3-4, s. 444-454.

- POPELKOVÁ, K.: Urbánna etnológia – východiská a trendy. In: *Etnologické rozpravy*, roč. 3, 1996, č. 2, s. 124-154.
- POPELKOVÁ, K.: Sociálne skupiny v meste – platforma na využitie poznatkov z minulosti pri štúdiu transformácie (poznámky k poznávacím a interpretačným možnostiam etnológie). In: *Subkultúry v meste. Etnologické štúdie socioprofesijných skupín*. Ed. K. Košťalová. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2005 s. 25-36.
- PRADELLE De la, M.: Několik poznámek k urbánní antropologii. In: *Český lid*, roč. 83, 1996, č. 3, s. 189-196.
- RATICA, D.: Význam kategórie diverzity pri etnologickom výskume mestského prostredia. In: *Slovenský národopis*, roč. 57, 2009, č. 4, s. 444-453.
- SALNER, P.: *Premeny Bratislavy 1939-1993. Etnologické aspekty sociálnych procesov v mestskom prostredí*. Bratislava : Veda 1998. 133 s.
- SALNER, P.: *Cesty k identite*. Bratislava : Zing Print 2005. 240 s.
- SALNER, P.: *Premeny židovskej Bratislavy*. Bratislava : Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2008.
- SALNER, P.: Sociálne inžinierstvo a (ne)pamäť mesta (desať rokov, ktoré otriasli Bratislavou). In: *Český lid*, roč. 96, 2009, č. 4, s. 395-401.
- SLAVKOVSKÝ, P.: Mestá a dediny pod Malými Karpatmi. Zostavili O. Danglová, J. Zajonc. Vydal Ústav etnológie SAV, Bratislava 2007, 240 s. [Recenzia]. In: *Slovenský národopis*, roč. 56, 2009, č. 1, s. 96-98.
- Subkultúry v meste. Etnologické štúdie socioprofesijných skupín*. Ed. K. KOŠTIALOVÁ. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzita Mateja Bela 2005.174 s.
- Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Ed. J. MARUŠIAK – M. FERENCOVÁ. Bratislava : VEDA 2005. 220 s.
- VRZGULOVÁ, M.: Ženy zo stredných vrstiev a ich aktivity vo verejnom priestore mesta 1918-1945. In: *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku*. Zost. E. Mannová. Bratislava : AEP 1998, s. 197-204.
- VRZGULOVÁ, M. (a): Mesto v spomienkach jednej vekovej skupiny. Mládež v Trenčíne v 60. rokoch 20. storočia. In: *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století*. Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno; Archiv města Brna; ÚEt SAV, Bratislava 2009, s. 359-378.
- VRZGULOVÁ, M. (b): Sviatky a verejný priestor mesta. In: *Hodnota zmeny – Zmena hodnoty*. Ed. Z. Profantová. Bratislava : Ústav etnológie SAV a Národopisná spoločnosť Slovenska 2009, s. 243-260.

Štúdia vznikla v rámci projektu Urbánne prostredie ako priestor diverzity (VEGA, č. 2/0122/08), riešeného v Ústave etnológie SAV v rokoch 2008-2010.

Slovenský národopis

2
58/2010

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Adresa redakcie:

Klemensova 19

813 64 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: *slovensky.narodopis@savba.sk*

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57, Nám. Slobody 6

810 05 Bratislava

Slovakia

e-mail: *sap@sappress.sk*

Elektronická verzia prístupná na:

<http://www.sappress.sk>

<http://www.uet.sav.sk/slovenskynarodopis.htm>

Registračné číslo: 7091

SLOVAK ETHNOLOGY

Journal of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 58, 2010, Number 2

Address of the Editorial Office:

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,

813 64 Bratislava, Slovakia, e-mail: *slovensky.narodopis@savba.sk*

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia, e-mail: *sap@sappress.sk*

and

SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ISSN 1335-1303
EV 3355/09

MIČ 49 616
